

Жусупова Н. Ы.

**БОЛОЧОК МУГАЛИМДИН УКУКТУК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮН ТАЖРЫЙБА –
ЭКСПЕРИМЕНТТИК ЖОЛДОР МЕНЕН КАЛЫПТАНДЫРУУ**

Жусупова Н. Ы.

**ФОРМИРОВАНИЕ ПРАВОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
ПУТЕМ ОРГАНИЗАЦИИ ОПЫТНО-ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ РАБОТЫ**

N. Y. Jusupova

**FORMATION OF LEGAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS THROUGH THE
ORGANIZATION OF EXPERIMENTAL WORK**

УДК:372.124

Бул макалада болочок мугалимдин укуктук компетенттүүлүгүнүн калыптандыруунун тажрыйба – эксперименттик жолдору жана анын милдеттери көрсөтүлгөн.

Негизги сөздөр: укуктук компетенттүүлүк, эксперимент, кесиптик чөйрө.

Данная статья посвящена опытно-экспериментальной работе по формированию правовой компетентности будущего учителя.

Ключевые слова: правовая компетентность, эксперимент, профессиональная деятельность.

This article is devoted to experimental work on formation of the legal competence of the future teachers.

Key words: legal competence, experiment, professional activity.

Педагогдордун укуктук компетенттүүлүгүн калыптандыруунун сунушталган концептуалдык негиздери «Азыркы мектепте педагогдордун укуктук компетенттүүлүгүн калыптандыруу» деген тажрыйба-эксперименттик иштин жүрүшүндө текшерилип, сыноодон өткөрүлдү. [1, 56 б.]

Тажрыйба-эксперименттик иштин максаты болочок мугалимдердин укуктук компетенттүүлүгүн калыптандырууга жана өнүктүрүүгө зарыл уюштуруучулук-педагогикалык шарттар комплексин текшерүү эле.

Педагогикалык эксперименттин жүрүшүндө анын максатына жараша төмөндөгүдөй милдеттер орундалды:

4. Эксперимент катышуучуларынын укуктук компетенттүүлүгүнүн чыныгы деңгээлин аныктоо;

5. Педагогдордун укуктук компетенттүүлүгүн өнүктүрүүгө уюштуруучулук, психологиялык жана педагогикалык шарттар комплексинин тийгизер таасирин эксперименттик жол менен текшерүү;

6. Тажрыйба-эксперименттик иштин натыйжаларынын негизинде кошумча кесиптик билим берүү системасы үчүн «Педагогдордун укуктук компетенттүүлүгүн калыптандыруу» курсунун программасын иштеп чыгуу.

Белгилеме да, калыптандыруучу да эксперименттер эки деңгээлде: орто мектептерде жана Ош шаарынын кесиптик чеберчиликти жогорулатуу курстарынын топторунда жүргүзүлдү. Кесиптик чеберчиликти жогорулатуу курстарынын алкагында педагогдордун укуктук компетенттүүлүгүнүн калыптаныуу жана өнүгүү абалы «Жалпы билим берүү мекемелериндеги мугалимдердин ишмердигинин укуктук негиздери» курсун өздөштүрүүнүн жүрү-

шүндө аныкталды. [2, 78-б.] Ош шаарынын №18 мектеп гимназиясында эксперименттик иш окуу процессинин табигый шарттарында жүргүзүлдү. Тандап алынган топтордо эксперимент жүргүзүүнүн ушул уюштуруу шарттарына жараша ар бир топ үчүн тажрыйба-эксперименттик ишти жүзөгө ашыруунун формалары жана усулдары айырмаланды. Кесиптик чеберчилигин жогорулатуу курстарында эксперименттин теориялык жагына көбүрөөк басым жасалды, ал эми жалпы билим берүү мекемесинде укуктук практиканын мүмкүнчүлүктөрү кененирээк пайдаланылды.

Белгилеме эксперименттин жүрүшүндө изилдөө көрсөткүчтөрдүн үч өңүттөгү материалдардын негизинде: баштапкы (белгилеме), аралык (курстун теориялык негиздерин өздөштүргөндөн кийин) жана аяктоочу (укуктук практиканын жыйынтыктарына карай) эки топтогу тең педагогдордун укуктук компетенттүүлүгүн мониторингдөө катары өткөрүлдү. Ар бир этаптагы өлчөөлөр эмпирикалык негизги көрсөткүчтөрдүн баары боюнча жүргүзүлүп, натыйжада педагогдордун укуктук компетенттүүлүгүнүн өнүгүүсүндөгү жылыштар жетиштүү түрдө толук чагылдырылды.

Белгилеме эксперименттин жүрүшүндө – изилдөөнүн баштапкы этабында, текшерүү жана калыптандырма эксперимент мезгилинде жүргүзүлгөн жыйынтык диагноздоодо социологияда, педагогикада жана психологияда сыноодон өткөн жөнөкөй жана катышкан, тикелей жана кыйыр байкоо, аңгемелешүү, сурам, тестирилөө, даражалуу, анкеталоо, өзүн өзү баалоону сандык жана сапаттык талдоо, жалпы билим берүү мекемелеринин укуктук ишмердигин иликтөө жана талдоо сыяктуу усулдар колдонулду.

Калыптандырма эксперимент кесиптик чеберчилигин жогорулатуу системасында да, кесиптик милдетти аткарууга байланышкан күнүмдүк укук жүзөгө ашыруу ишмердигинде педагогдордун укуктук компетенттүүлүгүн калыптандыруунун жана өнүктүрүүнүн уюштуруучулук-педагогикалык шарттарын сынактан өткөрүү түрүндө жүргүзүлдү.

Экспериментке катышкан педагогдордун укуктук компетенттүүлүгүнүн өзгөрүүсү төмөнкүдөй көрсөткүчтөр боюнча бааланды:

- укук ишмердигине жөндөмдүүлүктүн (теориялык жана практикалык даярдык деңгээлинин) өзгөрүшү;

- укуктук компетенттүүлүгүн баалоодогу өзгөрүү;
- укуктук компетенттүүлүгүн калыптандыруу мүдөөсүнүн мүнөзүнүн өзгөрүшү;
- мектеп ичиндеги укуктук мамилелердин мүнөзүнүн, бул мамилелердин субъектилеринин укуктук билимдеринин жана билгичтиктеринин деңгээлинин репродукцияланган өзгөрүшү.[3, 45-6.]

Экспериментке катышкандардын өздөрүнүн укуктук компетенттүүлүгүн баалоосунун мүнөзү комплекстүү анкетанын тийиштүү бөлүгүндө камтылган суроолордун жардамында аныкталды. Бул топтогу суроолор суралуучулардын тажрыйба-

эксперименттик ишке катышууда теориялык жана практикалык даярдык деңгээли жогорулаган сайын өздөрүнүн субъективдүү баалоосун баскыч-баскычы менен объективдештирүүсүнө жараша атайылап жөнөкөйлөтүп туюнтулган.

1-таблицада келтирилген маалыматтардан байкалгандай, педагогдордун өздөрүнүн укуктук компетенттүүлүгүн сынчыл баалоосу алардын укуктук билимдерине, билгичтиктерине жана көндүмдөрүнө, ошондой эле ушундай жөндөмдөргө болгон муктаждыктардын мүнөзүндө көз карандылыкта турат.

1-таблица.

Педагогдордун укуктук компетенттүүлүгүнүн жетиштүүлүгүн өздөрү баалашы

№	«Укуктук билимдерин жана билгичтиктерин өзү баалоо деңгээли»	Суралуучулардын жалпы санына карай % (ондон бирге чейинки тактыкта)			
		1-этап	2-этап	3-этап	4-этап
1	«Укуктук билимдерге жана билгичтиктерге ээ болууну кесип үчүн зарыл деп эсептебейм»	5,6	-	-	-
2	«Кесиптик ишимди жүргүзүү үчүн негизинен укуктук билимдерим, билгичтиктерим жана көндүмдөрүм жетиштүү»	47,3	43,6	21,5	13,9
3	«Кесиптик айрым кырдаалдарда укуктук билимим жетишсиздигинен кыйналам»	36,2	40,2	55,1	41,3
4	«Кесиптик ишимде укуктук билимдерим, билгичтиктерим жана көндүмдөрүм жетишсиздик кылган учурлар көп болот»	10,9	16,2	23,4	44,8

Диагноздоонун биринчи этабында жооп тандоо билим берүүдөгү мамилелердин мазмууну жөнүндөгү жалпы (салттуу) түшүнүктөргө негизделген. Мында анкета толтургандан кийин суралуучулар менен жөн жай маектешүүнүн жүрүшүндө алардын көбү конкреттүү билим берүүдөгү конкреттүү кырдаалдарга тиешесиз жоопторду тандап, жергиликтүү ченемдик актыларды иштеп чыгып кабыл алууга катышуу, өздөрүнүн мыйзамдуу укуктарын жүзөгө ашыруу, окуучулардын мыйзамдуу укуктары менен кызыкчылыктары бузулган жана юридикалык кесепеттерге алып келген ж.б.у.с. учурлар менен байланышкан кырдаалдарды эстешкен жок.

Өзүн баалоо деңгээлинин төмөндөө жагына карай табигый түзөтүлүшү баштапкы укуктук билимдер менен билгичтиктерди диагноздоодон кийин болуп өтөт. Бирок сынчыл баанын күчөшү көбүнчө жалпы билим берүү мекемесинин ишмердигинин укуктук негиздери боюнча суроолорго жооп берүүдөгү кыйынчылык менен шартталган. Белгилеме эксперименттин ушул (экинчи) этабында жалпы билим берүү мекемесинин ишмердигинин ар кайсы жааттарын жөнгө салуучу укуктук актылар менен баштапкы таанышуу иши конкреттүү жагдайлардан алыс бойдон кала берет да, бул мүдөөлүк чөйрөнү жандантууга, педагогдун өзүнүн кесиптик укуктук компетенттүүлүгүн өркүндөтүүгө умтулушуна түрткү бербейт. Ошондуктан бул этапта деле суралгандардын кыйла көп бөлүгү өздөрүнүн укуктук компетенттүүлүгүнүн деңгээлине канааттанып, көбүнчө аны кесиптик ишмердигин жүргүзүү үчүн жетиштүү деп санайт. Өзүн баалоодогу сынчылдык андан ары педагогдун кесиптик иши үчүн зарыл болгон укуктук теорияны системалуу окуп үйрөнүү менен байла-

нышта күчөйт. Топтор менен өткөрүлүүчө теориялык сабактардын жүрүшүндө эксперимент катышуучуларына байкоо салганда, алардын алган билимдери өздөрүнүн укуктук компетенттүүлүгүн өнүктүрүү боюнча муктаждыктарын жана кызыкчылыктарын конкреттештирүүгө түрткү берет деп тыянак чыгарууга болот. Айрыкча педагогдун кесиптик жана өздүк кызыкчылыктарына тикелей же кыйыр тиешеси бар мектеп ичиндеги түрдүү укуктук мамилелерди талдоого багытталган талаш-тартыштар, проблемалуу кырдаалдарды чечүү, ишкер оюндар өзгөчө мааниге ээ. Анткени бул укуктук билимдерди, билгичтиктерди жана көндүмдөрдү өздөштүрүүгө болгон умтулууга зор түрткү берет.

Акырында, өзүнүн укуктук жактан жетиштүү компетенттүүлүгүн эң туура баалоого укуктуу жүзөгө ашыруу ишмердигин уюштуруу, мектеп ичиндеги укуктук мамилелерге жана кырдаалдарга субъект катары катышуу. Укуктук кыйчалыш жагдайларды жана талаштарды чечүүгө катышуу, окуучулардын мыйзамдуу кызыкчылыктарын, ошондой эле өзүнүн жана педагогикалык жамааттын кызыкчылыктарын камсыздоо боюнча аң-сезимдүү жана юридикалык сабаттуу ишмердикке жол ачат.

Адабияттар:

1. Жусупова Н. Ы. Педагогдордун укуктук компетенттүүлүгүнүн калыптандыруунун программасы.– Б., 2015.– 84 б.
2. Жусупова Н. Ы. Билим берүүнүн мамилелеринин укуктук негиздери. – Б., 2015. – 90 б.
3. Жусупова Н. Ы. Укуктук ыз алдынча билим алуунун усулдук негиздери. – Б., 2015. – 95 б.

Рецензент: к.пед.н., доцент Бабаева А. Д.